UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 341.6:342.56(043)

ȘIMAN CORINA

INFLUENȚA JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL

SPECIALITATEA 552.08
DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova.

Componența Comisiei de doctorat:

Arseni Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
Gamurari Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
Burian Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova;
Osmochescu Nicolae, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
Cauia Alexandru, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

Susținerea va avea loc la 17.06.2024, ora 10:00, în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mihail Kogălniceanu, 67.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație (https://www.anacec.md/).

Rezumatul a fost expediat la 10.05.2024.

Președintele Comisiei de doctorat
Arseni Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Conducător/consultant științific
Gamurari Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

Autor
Șiman Corina

Identificatorul dreptului de autor
(© Șiman Corina, 2024)

CUPRINS

1. Reperele conceptuale ale cercetării.....4
2. Conținutul tezei.....8
3. Concluzii generale și recomandări.....25
4. Bibliografie.....28
5. Lista publicațiilor autorului la tema tezei.....30
6. Adnotare (în română, engleză și rusă).....31

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea şi importanța problemei propuse spre cercetare. Odată cu instituirea și funcționarea jurisdicțiilor internaționale a avut loc o dezvoltare a jurisprudenței internaționale. Actele respective sunt rezultatul soluționării unor diferende, în contextul căror instanțele internaționale au reușit să identifice anumite „coliziuni" dintre standardele ori normele juridice internaționale și normele juridice interne sau practica națională corespunzătoare. În mod firesc, actele jurisdicționale ale instanțelor internaționale urmează a fi puse în executare după emiterea lor, ceea ce presupune de multe ori și exercitarea unei influențe asupra sistemului de drept național vizat. Prin urmare, este oportun și interesant de cercetat exemple de neconcordanțe identificate de către judecătorii internaționali, precum și în ce măsură instanțele internaționale au reușit să stimuleze realizarea unor modificări în cadrul ordinii juridice interne.

În mod particular, problema propusă spre cercetare este utilă atât pentru doctrinarii, cât și pentru practicienii autohtoni, întrucât inclusiv Republica Moldova (RM) în permanență întreprinde măsuri de armonizare a ordinii sale juridice interne cu concluziile Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO), cu precădere fiind vorba despre practica judiciară europeană pronunțată în defavoarea statului nostru. În timp ce RM este parte contractantă și la alte instrumente internaționale cu o pondere semnificativă, vom observa că anume hotărârile emise în domeniul contenciosului drepturilor omului au o mai mare capacitate de a influența sistemele de drept național, în virtutea specificului cauzelor examinate. Totuși, multe dintre reformele întreprinse în statul nostru sunt consecința directă a hotărârilor prin care a fost constatată comiterea unor încălcări de către RM, iar cel mai vizibil exemplu este reprezentat de speța de tip pilot *Olaru și alții c. Moldovei*, care a dus la adoptarea Legii nr. 87 din 21 aprilie 2011. Această „vizibilitate" rezultă nemijlocit din esența procedurii-pilot, or în cazul aplicării acesteia, legătura dintre hotărârea de tip pilot și reforma întreprinsă este evidentă. Firește că RM este subiect al procedurii de executare al hotărârilor și deciziilor CtEDO și, prin urmare, toate aspectele inerente procesului respectiv necesită a fi cercetate.

Totuși, accentuăm că **problema științifică importantă** a cărei soluționare se revendică prin prezenta lucrare constă în demonstrarea capacității jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și evidențierea elementelor care permit exercitarea acestei influențe, ceea ce contribuie la înțelegerea potențialului jurisdicțiilor internaționale de a genera modificări sistemice sau structurale la nivel național. Or valorificarea acestui potențial duce la dezvoltarea armonioasă a sistemelor de drept național și conformarea acestora cu standardele internaționale existente.

Scopul și obiectivele tezei. ***Scopul tezei*** îl constituie dezvăluirea influenței exercitate asupra sistemelor de drept național de către instanțele internaționale prin intermediul actelor

jurisdicționale pronunțate, precum și a elementelor care permit realizarea acesteia. Întru atingerea scopului nominalizat este necesară realizarea următoarelor ***obiective de cercetare***: investigarea conceptului jurisprudenței internaționale, naturii actelor jurisdicționale internaționale, precum și a normelor juridice internaționale ce le „guvernează", dar și evidențierea particularităților ce le caracterizează și le diferențiază, inclusiv din perspectiva efectului produs; identificarea rolului executării actelor jurisdicționale internaționale, a mecanismelor de supraveghere și de impulsionare a executării acestora în exercitarea influenței asupra ordinii juridice interne de către jurisdicțiile internaționale, prin studierea elementelor constitutive ale procesului de executare; aprecierea ponderii măsurilor de executare a actelor jurisdicționale internaționale în funcție de tipul acestora și în baza impactului produs, precum și delimitarea categoriilor de măsuri întreprinse de către statele vizate în timpul procesului de executare; examinarea problemei neexecutării actelor jurisdicționale internaționale – un impediment în exercitarea influenței asupra sistemului de drept național vizat; elucidarea esenței impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național, evidențiind modalitățile de producere a impactului dat, importante reforme realizate în baza jurisprudenței internaționale și eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale din optica respectivă.

Ipoteza de cercetare. Prezentul demers științific pornește de la ipoteza conform căreia jurisprudența internațională are capacitatea de a influența nu doar ordinea juridică internațională, ci și ordinea juridică internă. În mod tradițional, actele jurisdicționale internaționale sunt percepute în calitate de mijloace auxiliare de determinare a normelor de drept internațional, ca niște surse care au abilitatea de a contribui la dezvoltarea sistemului dreptului internațional, în eventualitatea identificării unor lacune de către jurisdicțiile internaționale în timpul examinării unei cauze, și, prin urmare, adesea sunt „privite" doar în interiorul sistemului dreptului internațional. Totuși, jurisprudența internațională posedă capacitatea de a exercita o influență asupra sistemelor de drept național, această aptitudine fiindu-i atribuită în virtutea instrumentelor internaționale, dar și naționale.

Prezentarea metodologiei de cercetare. Un accent special a fost pus pe metodele logice, *in concreto* analiza și sinteza, dar și investigarea raporturilor de cauzalitate. La fel, s-a recurs la metoda comparativă, precum și la cea istorică.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Pe parcursul elaborării prezentei lucrări, au fost studiate diverse surse doctrinare, atât autohtone, cât și din străinătate. Notăm literatura de specialitate în limba română care a servit la fortificarea studiului realizat: Antohi Leonid – „*Principiul subsidiarității în dreptul internațional al drepturilor omului*"; Aurescu Bogdan – „*Sistemul jurisdicțiilor internaționale*"; Barbu Denisa – „*Răspunderea persoanei fizice în dreptul internațional penal*"; Bobaru Ana Daniela – „*Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în*

procesul de interpretare și aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene"; etc. Următoarele lucrări publicate în străinătate servesc drept piloni ai cercetării tematicii tezei de doctor: Aksenova Marina – „*The Role of International Criminal Tribunals in Shaping the Historical Accounts of Genocide*"; Anagnostou Dia – „*Introduction: Untangling the domestic implementation of the European Court of Human Rights' judgments*"; Benvenisti Eyal și Downs George W. – „*The Premises, Assumptions, and Implications of Van Gend en Loos:Viewed from the Perspectives of Democracy and Legitimacy of International Institutions*"; Bothe Michael – „*The Decision of the Italian Constitutional Court concerning the Jurisdictional Immunities of Germany*"; etc.

Noutatea științifică. Tematica supusă cercetării are un caracter inovator în RM, întrucât doctrina autohtonă încă nu a reușit să pună în valoare subiectul influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. În mod tradițional, lucrările elaborate în privința acestui subiect sunt dedicate influenței exercitate de către o singură jurisdicție asupra ordinii juridice interne, majoritatea fiind concentrate, în mod particular, asupra rezultatelor activității Curții de la Strasbourg reflectate în sistemul de drept național. În timp ce a fost acordată o atenție specială mecanismului instituit în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO), s-a reușit diversificarea subiectului, făcându-se referire și la alte modele jurisdicționale, precum și la anumite particularități ale acestora. În egală măsură, menționăm că însăși modalitatea de abordare a temei respective reprezintă o noutate, or lucrarea de față este inedită din punct de vedere structural. „Configurația" tezei este produsul nostru propriu și reflectă viziunea ce ne aparține, derivând din convingerea că anume aceste elemente și într-o asemenea orânduire permit înțelegerea mai bună a tematicii investigate. Așadar, maniera în care a fost tratată tema tezei este unică și originală, ceea ce la fel introduce un element de noutate în subiectul cercetat.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza de doctor în cauză prezintă interes atât din punct de vedere teoretic, cât și din perspectivă practică. În principiu, doctrina autohtonă încă nu a „explorat" tematica respectivă, mai ales după cum a fost abordată și structurată lucrarea de față, și, prin urmare, subiectul influenței exercitate de actele jurisdicționale internaționale asupra ordinii juridice interne nu a fost valorificat pe măsură întregului său potențial. O asemenea lucrare ar fi utilă și interesantă în mediul academic, cu precădere pentru cercetătorii din sfera Dreptului Internațional Public și, în mod special, din domeniul Dreptului Contenciosului Internațional. La nivel aplicativ, tema menționată este relevantă pentru practicienii din statele influențate de jurisprudența internațională, inclusiv pentru cei din RM, date fiind reformele întreprinse de statul nostru în urma constatării încălcării CEDO de către Curtea de la Strasbourg. Așadar, cunoașterea unor aspecte substanțiale și

procedurale, precum și a impactului produs hotărârile jurisdicției europene, fie acestea clasice, de tip pilot sau quasi-pilot, asupra sistemelor de drept național este absolut necesară pentru practicienii implicați în procesul de implementare a concluziilor CtEDO. Însă nu doar aquis-ul jurisprudențial al instanței europene este important pentru teoreticienii și practicienii din statul nostru. Bunăoară, un aspect abordat în timpul cercetării este reprezentat de originile art. 135 din Codul Penal al RM, dedicat genocidului. Or această componență de infracțiune își are începutul, din optică jurisprudențială, încă de la lucrările Tribunalului de la Nürnberg.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele cercetării desfășurate pe parcursul studiilor doctorale au fost prezentate și aprobate sub forma de articole publicate în reviste științifice de profil și comunicări expuse în cadrul conferințelor științifice, enumerate spre finele rezumatului.

Sumarul capitolelor tezei. Teza de doctor în drept cuprinde 4 capitole. **Primul capitol** reprezintă *Analiza situației în domeniul de cercetare al influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național* și este format din 3 subcapitole: *Fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Inițiere în domeniul contenciosului internațional*, *Consolidarea practică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național*. *Ponderea actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului* și *Concluzii la Capitolul 1*. **Cel de-al doilea capitol**, la rândul său, se referă la *Efectele jurisprudenței internaționale*, iar în conținutul acestuia sunt examinate următoarele 4 subiecte: *Forța obligatorie și autoritatea jurisprudenței internaționale*, *Natura declarativă versus indicativă a jurisprudenței internaționale, Caracterul reparatoriu și preventiv al jurisprudenței internaționale* și *Concluzii la Capitolul 2*. **Al treilea capitol** tratează elementele definitorii ale *Executării actelor jurisdicționale internaționale* și se împarte în 4 subcapitole: *Tipurile de măsuri întreprinse de state în procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale*, *Supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale, Impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale* și *Concluzii la Capitolul 3*. **Capitolul final**, *id est* al patrulea, este intitulat *Esența impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național* și vizează următoarele subiecte: *Modalitățile impactului produs de jurisprudența instanțelor judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național*, *Specificul impactului hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național, Particularitățile impactului hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național* și *Concluzii la Capitolul 4*.

CONȚINUTUL TEZEI

Prezenta teză de doctor în drept conține în cuprinsul său 4 capitole, menite de a explica, împreună, influența exercitată de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național.

Primul capitol reprezintă ***Analiza situației în domeniul de cercetare al influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național*** și oferă atât perspectiva generală asupra tematicii cercetate, cât și punctul ei de pornire. Capitolul respectiv indică asupra bazei teoretice și practice pe care se întemeiază teza, explicând și niște noțiuni esențiale în domeniul jurisprudenței internaționale, mai ales în sfera celei create de Curtea de la Strasbourg.

Așadar, prin subiectul ***Fundamentarea teoretică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Inițiere în domeniul contenciosului internațional*** este evidențiat faptul că tema tezei de doctor în drept se întemeiază pe cunoștințele dobândite atât din sursele doctrinare, cât și din practica cercetată. Pe parcursul investigației, s-a recurs la doctrină autohtonă și din străinătate, din domeniul Dreptului Internațional Public, per general, și al Dreptului Contenciosului Internațional, Dreptului Răspunderii Internaționale, Dreptului Internațional al Drepturilor Omului, Dreptului Internațional Penal și al Dreptului Uniunii Europene, în vederea fundamentării teoretice a influenței exercitate de practica judiciară internațională asupra ordinii juridice interne.

Întru inițierea în domeniul contenciosului internațional, subliniem că jurisprudența internațională reprezintă o parte inerentă a procesului de înfăptuire a justiției la nivel internațional de către instanțele împuternicite cu această prerogativă. La rândul lor, instanțele internaționale au apărut și s-au dezvoltat pe parcursul timpului în calitate de o expresie firească a principiului soluționării pașnice a diferendelor internaționale, constituind niște „piese de rezistență" ale mecanismului mijloacelor jurisdicționale de reglementare.

În context, ținând cont de complexitatea tabloului jurisdicțional existent, notăm că literatura de specialitate ne vorbește despre varii tipologii ale instanțelor internaționale. Autorul Bogdan Aurescu[1] menționează câteva criterii de clasificare: modalitatea de soluționare jurisdicțională, subiectele care pot participa la procedură, întinderea competenței și felul competenței materiale. La rândul său, doctrinara Diana Sârcu[2] abordează următoarele criterii de clasificare ale acestor entități jurisdicționale: întinderea competenței, natura contenciosului internațional și calitatea justițiabililor.

Jurisprudența internațională este, în esență, produsul activității desfășurate de către multitudinea instanțelor jurisdicționale ce se regăsesc pe arena internațională. Aceasta este constituită din totalitatea actelor jurisdicționale emise de către instanțele internaționale, fie

[1] Aurescu B. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. București: ALL Beck, 2005, p. 7-8.
[2] Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 74-75.

acestea de natură judiciară sau arbitrală. În timp ce doctrina autohtonă scoate în evidență cel puțin trei semnificații ale noțiunii de act jurisdicțional internațional, la rândul nostru, considerăm că **actul jurisdicțional internațional** ar putea fi definit drept actul pronunțat de către o instanță, învestită cu jurisdicție la nivel internațional, în privința unei cauze examinate de către aceasta în procedură contencioasă. Un asemenea act poate fi emis atât pe parcursul procesului, fiind îndreptat spre soluționarea unor chestiuni preliminare ori incidente, cât și la sfârșitul acestuia, în calitate de concluzie finală asupra unei spețe.

În doctrină a fost evidențiat faptul că „[c]elelalte eventuale acte, cum ar fi avizul consultativ, pe care îl poate emite CIJ sau CEDO, potrivit statutelor lor (art. 96 din Carta ONU, art. 47 din Convenția EDO), deşi este un act al jurisdicţiei, nu intră în categoria actelor jurisdicţionale, deoarece îi lipseşte autoritatea de lucru judecat şi caracterul obligatoriu şi individual, în pofida faptului că unele avize consultative au un impact serios în dreptul internaţional, ca de exemplu Avizul consultativ al CIJ din 8 iulie 1996 cu privire la legalitatea ameninţării sau utilizării armelor nucleare”[3].

Literatura de specialitate autohtonă deosebește actele jurisdicționale internaționale în baza câtorva criterii: fazele procedurii, tipologia jurisdicției emitente, natura reglementării, durata acțiunii actelor jurisdicționale internaționale și terminologia utilizată.

În partea ce ține de ***Consolidarea practică a influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Ponderea actelor jurisdicționale ale Curții Europene a Drepturilor Omului*** accentuăm că, în practică, fortificarea influenței exercitate de către jurisprudența internațională asupra ordinii juridice interne a avut în virtutea normelor juridice existente la nivel internațional și național, cazuisticii dezvoltate de către instanțele judiciare internaționale și a declarațiilor politice adoptate la foruri internaționale. În acest sens, sunt menționate unele surse practice cum ar fi: Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945; Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945; Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948; Statutul Consiliului Europei din 5 mai 1949; Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950; Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968; Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969; Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 10 iunie 1998; Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile; Regulamentul Curţii Europene a Drepturilor Omului; Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental; Regulamentul cu privire la procedura de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, aprobat

[3] Ibidem, p. 67-68.

prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 889 din 20 iulie 2016; Declarația de la Interlaken, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 18-19 februarie 2010; Declarația de la Izmir, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 26-27 aprilie 2011; Declarația de la Brighton, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 19-20 aprilie 2012; Declarația de la Bruxelles, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind „Implementarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, responsabilitatea noastră partajată" din 26-27 martie 2015; Declarația de la Copenhaga, adoptată în cadrul Conferinței la nivel înalt privind reformarea sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului din 12-13 aprilie 2018; și unele exemple de jurisprudență internațională.

În continuare, se examinează într-o manieră mai detaliată tipologia actelor jurisdicționale pronunțate de către CtEDO, dată fiind apartenența RM la familia statelor-părți ale CEDO, și luând în considerație impactul semnificativ produs de către jurisprudența acestei instanțe judiciare internaționale asupra tuturor sistemelor de drept național ale statelor-părți la tratatul în cauză. Respectiv, în ceea ce privește varietatea jurisprudenței CtEDO, este esențial de atras atenția că în principiu, jurisdicția europeană emite două tipuri de acte jurisdicționale: **hotărâri și decizii**.

Înalta Curte de la Strasbourg pronunță diverse feluri de **hotărâri**, în funcție de problema deferită acestei instanțe, precum și de soluția oferită de ea. Prin hotărârile cu privire la constatarea unor încălcări sau neîncălcări instanța europeană se expune asupra fondului unei spețe, fie că aceasta vizează o cerere interstatală depusă în virtutea art. 33, sau o cerere individuală introdusă în temeiul art. 34 din CEDO. O altă categorie de hotărâri ale CtEDO este reprezentată de hotărârile privind satisfacția echitabilă, emise în baza art. 41 din Convenție. Alte categorii de hotărâri pronunțate de Curtea Europeană sunt: hotărârile privind cererile de interpretare a unor altor hotărâri, emise conform art. 79 din Regulamentul Curții; hotărârile rezultate în urma revizuirii, procedura fiind consfințită de art. 80 din Regulament; și hotărârile de radiere de pe rol, prevăzute de art. 43 § 3 din Regulament.

O altă varietate a actelor jurisdicționale pronunțate de jurisdicția europeană, pe lângă hotărâri, le reprezintă **deciziile**. Acestea din urmă sunt actele prin care Curtea, de regulă, se expune fie asupra inadmisibilității, în baza art. 35 din Convenție, ori în privința radierii de pe rol a unei cereri, în virtutea art. 37 din Convenție.

Adițional, în temeiul art. 46 § 3 din Convenție, există **acte jurisdicționale ale Înaltei Curți de la Strasbourg cu privire la cererea de interpretare a unei hotărâri depusă de către Comitetul de Miniștri**. Reieșind din textul art. 98 din Regulamentul Curții, instanța europeană

se pronunță printr-o **decizie** asupra problemei de interpretare deferită de Comitetul de Miniștri acesteia.

În literatura de specialitate a fost subliniat că „[s]pre deosebire de CIJ, CtEDO nu adoptă ordonanțe formale, prin care ordonă instrucțiuni ale instanței. De regulă, asemenea decizii îmbracă forma scrisorilor oficiale pe care le expediază Grefa Curții părților, enunțând decizia jurisdicției pe anumite chestiuni”[4], precum: hotărârea Camerei privind conexarea a două ori a mai multor cauze; hotărârea Camerei ori a Marii Camere cu privire la reînscrierea pe rol a unei cereri; decizia Camerei vizând desesizarea sa în favoarea Marii Camere.

O categorie *sui generis* a actelor jurisdicționale pronunțate de CtEDO este reprezentată de **hotărârile-pilot**. Acestea din urmă sunt, în esență, niște „hotărâri ordinare ce conțin directive generale privind modalitatea de a remedia probleme structurale în dreptul intern, în urma unor cauze repetitive; ele indică măsuri generale în dispozitivul hotărârii și sunt parte a autorității decizionale a hotărârii – partea care obligă statele părți afectate de hotărâre”[5]. Pe lângă hotărârile-pilot, mai există și o altă categorie de hotărâri ale instanței europene, care ar putea fi confundate cu cele dintâi, și anume **hotărârile quasi-pilot**. Acestea din urmă nu întrunesc pe deplin elementele definitorii ale hotărârilor-pilot, or în dispozitivul unei hotărâri quasi-pilot lipsesc mențiuni prin care sunt dispuse măsurile cu caracter general descrise anterior în conținutul actului jurisdicțional. În cazul hotărârilor quasi-pilot, Curtea de la Strasbourg sugerează măsurile potrivite, însă nu le indică într-un mod imperativ în dispozitiv.

În ***Concluziile la Capitolul 1*** se menționează că situația în domeniul de cercetare este reprezentată de varii surse doctrinare și practice, care permit valorificarea investigării tematicii tezei de doctor, iar inițierea în sfera jurisprudenței internaționale prin cercetarea noțiunilor-cheie este indispensabilă în desfășurarea unui asemenea studiu.

În ceea ce privește domeniul CEDO, conchidem că întreaga gamă de acte jurisdicționale ale Curții de la Strasbourg prezintă importanță, întrucât toate, în esență, sunt îndreptate spre întreținerea vitalității sistemului Convenției. Însă cel mai puternic impact este produs de hotărârile asupra fondului prin care se constată o încălcare a Convenției. Din perspectiva impactului prezintă un interes special hotărârile-pilot, din moment ce în dispozitivul lor Curtea dispune în mod expres măsuri de ordin general, printre care se regăsesc și cele legislative.

Cel de-al doilea capitol vizează ***Efectele jurisprudenței internaționale***, iar menirea lui este de a explica caracteristicile esențiale ale jurisprudenței internaționale, care îi permit exercitarea influenței corespunzătoare. Această parte a lucrării se concentrează asupra aspectelor substanțiale în materia actelor jurisdicționale internaționale.

[4] Ibidem, p. 94.
[5] Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. Routledge, 2017, p. 116.

Aşadar, în contextul examinării subiectului ***Forţei obligatorii şi autorităţii jurisprudenţei internaţionale*** notăm că „[r]espectarea hotărârilor este o componentă esenţială a oricărei evaluări amănunţite a activităţii curţilor şi tribunalelor internaţionale, şi una care este adesea legată de performanţa acestor foruri”[6]. Un element fundamental ce stă la temelia asigurării conformării statelor vizate cu actele jurisdicţionale internaţionale pronunţate împotriva lor este reprezentat de obligativitatea executării.

După cum a fost evidenţiat în literatura de specialitate, „[o]bligaţia de a executa actele jurisdicţionale internaţionale se fundamentează pe o regulă cutumiară, în virtutea căreia statele-părţi la un diferend interstatal sunt ţinute să se conformeze cu buna-credinţă hotărârii jurisdicţionale pronunţate”[7]. Însă, cu timpul, obligaţia respectivă nu doar a fost transpusă în tratatele internaţionale încheiate, ci şi s-a extins asupra actelor jurisdicţionale internaţionale rezultate în urma examinării cauze care nu erau neapărat interstatale. Forţa obligatorie a jurisprudenţei internaţionale este consacrată, bunăoară, de art. 94 § 1 din Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite din 1945, art. 59 din Statutul Curţii Internaţionale de Justiţie din 1945, art. 105 § 1 din Statutul de la Roma din 1998, art. 68 § 1 din Convenţia Americană a Drepturilor Omului din 1969, art. 30 din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului şi Popoarelor din 1998, art. 46 § 1 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi art. 260 § 1 din Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene (TFUE).

În ceea ce priveşte prevederea din CEDO, William A. Schabas[8] a menţionat că obligaţia consacrată în par. 1 al art. 46 este o formulare specifică a principiului general *pacta sunt servanda*, codificat în art. 26 al Convenţiei de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor, şi al treilea paragraf din preambul: „[o]rice tratat în vigoare leagă părţile şi trebuie să fie executat de ele cu bună-credinţă”[9]. Totuşi, în practică se atestă situaţii în care nu se ţine cont de caracter obligatoriu al hotărârilor emise de către Curtea de la Strasbourg. Astfel, la 14 iulie 2015 Curtea Constituţională a Federaţiei Ruse a stabilit că hotărârile Curţii Europene a Drepturilor Omului care sunt în contradicţie cu Constituţia nu pot fi executate în Rusia. Ulterior, în acelaşi an, a fost propusă amendarea Legii Constituţionale Federale privind Curtea Constituţională din 21 iulie 1994, întru conferirea instanţei constituţionale ruseşti prerogativei de a declara decizii ale instanţelor internaţionale ca fiind neexecutorii, iar în contextul celei de-a 106-a sesiuni plenare

[6] Giorgetti C. *What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*. In: The Performance of International Courts and Tribunals, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 324.
[7] Sârcu D. *Actul jurisdicţional internaţional*..., p. 217.
[8] Schabas W.A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 866.
[9] Convenţia de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 23 mai 1969. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (vizitat la 2 iunie 2021).

din 11-12 martie 2016 Comisia de la Veneția s-a expus în privința amendamentelor în cauză, accentuând că **executarea hotărârilor Curții este o obligație juridică inechivocă.**

Pe parcursul cercetării forței obligatorii a jurisprudenței CtEDO este oportună abordarea și a conceptului de autoritate a aceleiași practici judiciare europene. Așadar, apare întrebarea efectului produs de hotărârile instanței europene, din punctul de vedere al opozabilității, dacă acesta este ***inter partes*** **sau** ***erga omnes***. După cum cunoaștem, chestiunea respectivă poate fi elucidată prin raportarea conceptelor menționate la noțiunile de **„autoritate de lucru judecat" și „autoritate de lucru interpretat"**, acestea reprezentând două modalități ale **autorității hotărârilor Curții Europene**. De autoritatea lucrului judecat și de efect *inter partes* se bucură, în principiu, dispozitivul hotărârii Curții Europene, pe când de autoritatea lucrului interpretat și de efect *erga omnes* – partea interpretativă din textul hotărârii.

În ceea ce privește ***Natura declarativă versus indicativă a jurisprudenței internaționale***, subliniem că în sistemul european de protecție a drepturilor omului statele reclamate beneficiază de o anumită marjă de apreciere în timpul implementării hotărârilor emise în defavoarea lor de către CtEDO, în contrast cu sistemul american și cel african, or Curtea Interamericană a Drepturilor Omului (CIDO) și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor (CADOP) posedă prerogative mai largi care, în mod implicit, duc la restrângerea marjei de apreciere a statelor în cauză. Totuși, cele trei sisteme nu sunt lipsite de asemănări într-un astfel de context.

În sistemul creat de CEDO, statul reclamat posedă libertatea de a alege măsurile ce urmează a fi realizate pentru a se conforma concluziilor de constatare a încălcării de către Curtea de la Strasbourg. În jurisprudența instanței europene această libertate se explică prin prisma **caracterului declarativ** al hotărârilor pronunțate de către aceasta. O excepție de la natura declarativă a hotărârilor CtEDO derivă din art. 41 al Convenției, or în eventualitatea în care sunt întrunite condițiile stabilite în conținutul acestui articol, reclamantul este îndreptățit la obținerea unei reparații echitabile. O altă „derogare" este reprezentată de hotărârile Curții Europene emise în rezultatul desfășurării procedurii-pilot, „or în cazul hotărârii-pilot statul nu mai dispune de latitudinea de care se bucură în mod normal în cazul unei hotărâri clasice a Curții"[10]. Este destul de curioasă încă o „abatere" de la caracterul declarativ al hotărârilor emise de instanța europeană, reprezentată de practica, destul de rară, de a indica în dispozitivul acestui act jurisdicțional alte măsuri individuale decât acordarea reparației echitabile, cum s-a procedat în speța *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*[11].

[10] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*. În: coord. ed. Grama M. Rezumatele tezelor de master. Anii de studii: 2016-2018, Chișinău: CEP USM, 2018, p. 159.

[11] Cauza *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, nr. 48787/99, hotărârea din 8 iulie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886 (vizitat la 11 ianuarie 2023).

În contrast cu practica tradițională a CtEDO, CIDO, dar și CADOP obișnuiesc să dispună măsurile care urmează a fi realizate de către statele care „au pierdut dosarul" aflat pe rolul jurisdicțiilor respective. *Inter alia*, notăm că din jurisprudența Curții Internaționale de Justiție (CIJ) poate fi dedus un caracter indicativ al hotărârilor sale.

Cu referire la subiectul ***Caracterul reparatoriu și preventiv al jurisprudenței internaționale***, evidențiem că pe lângă caracteristicile examinate *supra*, jurisprudența internațională posedă o natură reparatorie, dar și preventivă, fiind îndreptată atât spre remedierea drepturilor încălcate, precum și spre preîntâmpinarea unor noi încălcări ale normelor juridice internaționale.

Este interesantă cercetarea caracterului reparatoriu al jurisprudenței internaționale din sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, raportat la instituția răspunderii internaționale a statelor. Or încălcarea unui tratat din domeniul drepturilor omului duce la răspunderea statului din cauza neconformării cu obligația sa internațională care decurge din tratat – de a respecta dreptul în cauză. Această idee se bazează inclusiv pe conceptele abordate de Comisia de Drept Internațional în Partea I a Proiectului de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite din 2001, care arată în mod clar legătura dintre încălcarea unei obligații internaționale și răspunderea statului. Or din art. 1 reiese că acesta „acoperă toate obligațiile internaționale ale statului și nu doar cele datorate altor state"[12] și, prin urmare „răspunderea statului se extinde, de exemplu, la încălcări ale drepturilor omului și la alte încălcări ale dreptului internațional atunci când beneficiarul principal al obligației încălcate nu este un stat"[13]. În această ordine de idei, sunt relevante art. 41 al Convenției Europene a Drepturilor Omului din 1950, art. 63 § 1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969 și art. 27 § 1 din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor privind Stabilirea Curții din 1998.

Abordând sfera CEDO, notăm că natura reparatorie a unei hotărâri a Curții de la Strasbourg nu se exprimă doar în achitarea unei sume în calitate de satisfacție echitabilă, or adesea Curtea determină că simpla constatare a încălcării Convenției constituie, prin sine, o reparație echitabilă suficientă. Caracterul reparatoriu al hotărârii instanței europene se manifestă și prin alte măsuri întreprinse de către statele reclamate întru executarea hotărârii pronunțate de această jurisdicție internațională contra lor, bunăoară prin reexaminarea ori redeschiderea procedurilor judiciare naționale. În cazul hotărârilor-pilot, caracterul reparatoriu capătă nuanțe specifice în contrast cu hotărârile clasice ale acestei instanțe.

[12] Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite (cu Comentarii), adoptat de către Comisia de Drept Internațional la cea de-a 53-a sesiune, în 2001, p. 87.
[13] Ibidem.

În ceea ce privește caracterul preventiv al jurisprudenței internaționale, acesta constă în măsurile întreprinse de statele pârâte în urma pronunțării unei hotărâri împotriva lor, de către jurisdicția internațională, și sunt îndreptate spre preîntâmpinarea unor încălcări similare. Acestea pot fi indicate în mod expres de către instanța judiciară internațională, precum obișnuiesc, bunăoară, CIDO ori CADOP, sau pot fi „intuite" prin deducție de către statul pârât în baza concluziilor expuse de jurisdicția internațională în conținutul actului jurisdicțional emis pe marginea speței, după cum se procedează în cazul unei hotărâri clasice pronunțate de CtEDO. În sensul sistemului CEDO, caracterul reparatoriu al hotărârilor pronunțate de Curtea Europeană se manifestă prin realizarea unor măsuri de ordin individual, iar cel preventiv, la rândul său, prin întreprinderea unor măsuri de ordin general.

În ***Concluziile la Capitolul 2*** se conchide că forța obligatorie, alături de autoritatea lucrului judecat și interpretat, natura declarativă ori cea indicativă, dar și caracterul reparatoriu sau cel preventiv al actelor jurisdicționale ale instanțelor judiciare internaționale reprezintă, în esență, efectele jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național. Fiecare din elementele menționate își aduce propria sa contribuție la eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, inclusiv în ordinea juridică internă. Deși forța obligatorie a hotărârilor judiciare internaționale este consfințită într-o manieră suficient de explicită în textele tratatelor internaționale, există anumite provocări în asigurarea respectării acesteia. Or unele state desconsideră obligativitatea, dar și autoritatea jurisprudenței internaționale, însă astfel nu sunt desființate aceste efecte. În context, se constată o lipsă de practică uniformă la nivel jurisdicțiilor internaționale în privința aplicării ori neaplicării principiului subsidiarității, atribuind statelor reclamate o marjă de apreciere diferențiată în privința posibilității sau imposibilității alegerii măsurilor de punere în aplicare a actelor jurisdicționale internaționale pronunțate contra lor, prin conferirea unui caracter declarativ ori indicativ acestora. Caracterul reparatoriu și preventiv sunt, de regulă, inerente aceluiași act jurisdicțional internațional și conviețuiesc în calitate de efecte ale acestuia, derivând din el. Referindu-ne anume la caracterul reparatoriu al jurisprudenței internaționale accentuăm că acesta este, în mod indisolubil, legat de instituția răspunderii internaționale a statului, și anume prin angajarea unei asemenea răspunderi în virtutea hotărârii unei jurisdicții internaționale are loc valorificarea naturii reparatorii a actului jurisdicțional respectiv. În timp ce aspectul reparatoriu al jurisprudenței internaționale este „construit" la nivel conceptual într-un mod destul de diferențiat, scopul său rămâne același – remedierea încălcării constatate.

La **al treilea capitol** sunt examinate nuanțele definitorii ale ***Executării actelor jurisdicționale internaționale***. Subiectele respective, cercetate atât în mod individual, cât și conjugat contribuie la înțelegerea tuturor elementelor-cheie ce formează procesul de executare a

actelor jurisdicționale internaționale. Acest capitol vizează, în mod primordial, „momentele” de ordin procedural.

La debutul subiectului ***Tipurile de măsuri întreprinse de state în procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale*** se menționează faptul că un element fundamental al influenței exercitate de jurisprudența internațională este reprezentat de măsurile întreprinse de state în procesul de executare a acesteia. Anume prin realizarea acestor măsuri este asigurată eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale.

Măsurile de executare a actelor jurisdicționale fie sunt concepute de statul în cauză, fie sunt indicate în mod direct de instanța care a examinat spețа, în funcție de specificul sistemului jurisdicțional respectiv. Spre exemplu, CIDO nu ezită să indice, în mod expres, acțiunile de remediere care urmează a fi realizate de statul împotriva cărui este emisă hotărârea sa. Totuși, jurisdicția interamericană, ca și alte jurisdicții internaționale nu consacră clasificarea măsurilor de executare a hotărârilor sale luând în calitate de criteriu subiectul asupra cărui se răsfrânge impactul jurisprudenței date. Bunăoară, măsurile de satisfacției, în sensul jurisprudenței CIDO, ar fi destinate atât individului, cât și colectivității. Categorisirea măsurilor de executare a actului jurisdicționale internaționale în funcție impactul produs, asupra individului sau colectivității, se dovedește a fi reușită în sistemul de protecție instituit în virtutea CEDO.

În urma pronunțării unor hotărâri de constatare a încălcării de către Curtea de la Strasbourg statele vizate realizează măsurile individuale și generale potrivite întru implementarea concluziilor Curții. Așadar, statul împotriva cărui este emisă o hotărâre este obligat să întreprindă **măsuri de ordin individual**, ale căror scop este de a asigura că încălcarea CEDO, constatată de către jurisdicția europeană, a încetat, și că partea vătămată este restabilită, în măsura în care este posibil, în situația sa anterioară violării acestui tratat de către autoritățile naționale. Mai importante, din punctul de vedere al impactului produs, sunt **măsurile de ordin general,** pe care statul reclamat este obligat să le realizeze întru executarea hotărârii îndreptate împotriva sa. Această categorie de măsuri se concentrează asupra prevenirii viitoarelor încălcări ale Convenției care ar fi cauzate de problema ce inițial a dus la încălcarea ei. În literatura de specialitate a fost scos în evidență faptul că „[a]cestea reprezintă măsuri «de amploare», ce se extind dincolo de cazul individual specific”[14]. În continuare, a fost elucidat că „[o]bligația de a institui măsuri generale reprezintă o modalitate de a exercita o influență asupra reformelor legale, juridice ori de politici naționale în sferele ce țin de competența Convenției”[15].

Supravegherea executării actelor jurisdicționale internaționale reprezintă un proces complex, care se deosebește de la jurisdicție la alta, posedând propriile sale particularități.

[14] Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48), p. 11.
[15] Ibidem.

Bunăoară, în cazul unor jurisdicții, înseși instanțele judiciare internaționale emitente ale actelor jurisdicționale supuse controlului implementării sunt organismele care monitorizează executarea lor. Pe când în alte jurisdicții, această sarcină este delegată unor alte organe din cadrul organizației internaționale corespunzătoare.

În sfera jurisdicției internaționale penale, Curtea Penală Internațională (CPI) este cea care supraveghează executarea sentinței sale cu închisoarea. Anterior, în cazul sentințelor pronunțate de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, „[e]xecutarea pedepselor era încredințată Consiliului de Control al Aliaților, care avea și dreptul de a modifica sau de a reduce pedepsele aplicate, fără a le agrava”[16]. Respectiv, cercetătorul W.A. Schabas[17] a evidențiat că tribunalele militare internaționale nu participaseră la executarea sentințelor pe care le-au impus, iar atunci când Consiliul de Securitate a instituit tribunalele ad hoc, acesta delegase executarea sentințelor către sistemele naționale de justiție, sub o anumită supraveghere din partea tribunalelor internaționale.

Rolul CIDO și a CADOP de supraveghere a implementării propriilor sale hotărâri de către statele împotriva căror acestea sunt emise rezultă inclusiv din actele jurisdicționale pronunțate de către aceste două instanțe internaționale. Doctrinarii Diego Rodríguez-Pinzón și Claudia Martin[18] au evidențiat că Curtea Interamericană nu are nicio autoritate specifică în baza Convenției Americane sau al Statutului și Regulilor Curții pentru a supraveghea respectarea sau a stabili o procedură de monitorizare. Cu toate acestea, încă de la primele hotărâri cu privire la reparații din 1989, Curtea Interamericană a stabilit o practică de a solicita informații statelor și de a adopta rezoluții de evaluare a conformității statelor. Cercetătorul Jan Schneider[19] a subliniat că Convenția Americană a Drepturilor Omului, spre deosebire de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu prevede un sistem de monitorizare consacrat, iar art. 65 din tratatul interamerican este singura normă *hard-law* care face o aluzie la nerespectarea hotărârilor. În ceea ce privește sistemul african de protecție a drepturilor omului, doctrina ne atrage atenția asupra faptului că „[e]xecutarea hotărârilor este monitorizată de Consiliul Executiv al UA în numele Adunării a UA”[20]. În cadrul Uniunii Europene (UE), reieșind din art. 260 al TFUE[21], Comisia

[16] Sârcu D. *et al*. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 81.
[17] Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 1374.
[18] Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010, p. 378.
[19] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*. In: Cadernos de Direito 14(26), January - June 2014, p. 22.
[20] Ssenyonjo M. *Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*. In: International Human Rights Law Review, Volume 7: Issue 1, 19 June 2018, p. 32.
[21] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 21 februarie 2023).

Europeană, instituție cu rol executiv, este responsabilă pentru monitorizarea executării de către statele membre a hotărârilor Curții de la Luxemburg.

În sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului executarea jurisprudenței Înaltei Curți de la Strasbourg este supusă unui control bine structurat, pus în sarcina Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.[22] Comitetul de Miniștri, principalul organ de elaborare a politicilor și executiv al Consiliului Europei, este constituit din miniștrii afacerilor externe ai fiecărui stat membru, ori adjuncții lor – reprezentanța diplomatică permanentă la Strasbourg.[23] Reiese că rolul de a supraveghea executarea hotărârilor pronunțate de către Înalta Curte de la Strasbourg îi revine nu unui organism juridic, ci politic. În literatura de specialitate[24] a fost exprimată opinia precum că deși subsidiaritatea este esențială pentru procedura în fața CtEDO, executarea hotărârilor este mult mai formalizată și a fost pusă pe o temelie mai puternică de către autorii CEDO. Situația este complet opusă în spațiul interamerican, unde Curtea Interamericană a fost înzestrată cu competența de a dezvolta o practică referitoare la reparații foarte detaliată, dar nu a fost prevăzută nicio procedură pentru a supraveghea în mod efectiv implementarea hotărârilor sale.

În privința ***Impulsionării executării actelor jurisdicționale internaționale*** a fost notat că potrivit art. 94 § 2 din Carta ONU, „[d]acă oricare dintre părțile la o cauză nu va executa obligațiile ce-i revin în temeiul unei hotărâri a Curții, cealaltă parte se va putea adresa Consiliului de Securitate care poate, în caz că socotește necesar, să facă recomandări sau să hotărască măsurile de luat pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii”[25]. În concordanță cu art. 260 § 2 din TFUE, „[î]n cazul în care consideră că statul membru în cauză nu a luat măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții, Comisia poate sesiza Curtea, după ce a dat statului în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile. Comisia indică cuantumul sumei forfetare sau al penalității cu titlu cominatoriu pe care statul membru în cauză trebuie să le plătească și pe care îl consideră adecvat situației”[26]. În continuare, „[î]n cazul în care Curtea constată că statul membru în cauză nu a respectat hotărârea sa, aceasta îi poate impune plata unei sume forfetare sau a unor penalități cu titlu cominatoriu”[27].

---

[22] Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57), p. 33.
[23] Greer S. *et al*. *Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 61.
[24] Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American...*, p. 23.
[25] Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (vizitat la 28 noiembrie 2021).
[26] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957 (versiunea consolidată). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO (vizitat la 10 martie 2023).
[27] Ibidem.

Deși uneori caracterul obligatoriu al hotărârilor Curții de la Strasbourg este „neglijat”, există unele instrumente menite de a impulsiona procesul de executare a hotărârilor de constatare a încălcării CEDO rămase nevalorificate. Printre aceste instrumente se regăsește inclusiv practica adoptării rezoluțiilor interimare de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (CoE). Un alt instrument de impulsionare a executării hotărârilor instanței europene a fost introdus de Protocolul nr. 14 la CEDO și este reprezentat de dreptul Comitetului de Miniștri de a sesiza Curtea Europeană dacă statul reclamat refuză să execute hotărârea îndreptată împotriva sa. Întregul mecanism, atât de sesizare, cât și de constatare juridică, este consacrat de art. 46 §§ 4 și 5 din Convenție, fiind în același timp detaliat de regula 11 din Regulamentul Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării a hotărârilor și a condițiilor reglementărilor amiabile, dar și de seria de norme cuprinse între regulile 99 și 104 din Regulamentul Curții. Acțiunile menționate la art. 8 al Statutului CoE, *id est* suspendarea drepturilor de reprezentare și solicitarea din partea Comitetului de Miniștri a retragerii statului din organizație, dar și încetarea calității de membru al CoE, la decizia Comitetului de Miniștri, ar putea fi considerate drept sancțiuni aplicabile în cazul neexecutării unei hotărâri a Curții de la Strasbourg.

În ***Concluziile la Capitolul 3*** se constată că procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale este constituit din câteva elemente-cheie, precum măsurile întreprinse de state pe parcursul acestui proces, mecanismul de supraveghere a executării a unor asemenea acte, dar și instrumentele de impulsionare a procesului respectiv. Întreprinderea măsurilor de executare reprezintă o obligație a statului împotriva cărui este emisă hotărârea judiciară internațională, în timp ce supravegherea și impulsionarea executării actelor jurisdicționale internaționale nu intră în competența acestuia, ci constituie sarcina unui organ, din cadrul organizației internaționale corespunzătoare, sau chiar a instanței judiciare emitente. De aici rezultă efortul comun depus pe parcursul procesului de implementare a actelor jurisdicționale internaționale, întru conferirea unei eficacități acestora. Apreciem că mecanismul de supraveghere instituit de CEDO este de o complexitate semnificativă și este reglementat pe măsură, în timp ce rămân a fi prezente riscurile aferente atribuirii rolului de monitorizare unui organism politic. Ținând cont de specificul juridic al controlului exercitat de către Comitetul de Miniștri asupra executării hotărârilor și deciziilor jurisdicției europene, estimăm ca fiind judicioasă delegarea diplomaților cu studii juridice la reuniunile în formatul DH de către statele-părți la Convenție. Totuși, indiferent de domeniul de formare academică sau profesională, la temelia deciziilor luate în cadrul reuniunilor respective trebuie să se regăsească dezideratul ocrotirii drepturilor și libertăților consacrate de Convenție.

Drept instrumente de impulsionare a executării hotărârilor și deciziilor CtEDO pot fi considerate posibilitatea de a emite rezoluții interimare, mecanismul oferit de art. 46 §§ 4 și 5 din CEDO, precum și opțiunile stabilite de art. 8 din Statutul CoE. Prerogativele date nu întotdeauna

se bucură de o eficiență sporită, însă obligativitatea implementării hotărârilor Curții nu este anulată de astfel de circumstanțe. Prin urmare, în vederea sprijinirii principiului *pacta sunt servanda* și al art. 46 § 1 din Convenție, trebuie să fie depuse toate eforturile necesare pentru ca natura obligatorie a hotărârilor să fie respectată, iar concluziile instanței europene să fie puse în aplicare în modul corespunzător în sistemul de drept național vizat. În vederea asigurării eficacității jurisprudenței internaționale, aceeași abordare urmează a fi asumată în privința tuturor actelor jurisdicționale internaționale, indiferent de jurisdicția emitentă. În acest sens, în sfera de activitate a CIJ, apreciem ca fiind necesară excluderea dreptului de veto al membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, cel puțin în aplicarea art. 94 § 2 din Carta Organizației Națunilor Unite (ONU). Suplimentar, considerăm că până și articolul 46 §§ 4 și 5 din CEDO ar putea fi îmbunătățit în baza modelului oferit de art. 260 § 2 din TFUE.

Capitolul final, *id est* al patrulea, este denumit ***Esența impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național***. Anume acest capitol al tezei de doctor este îndreptat spre studiul unor rezultate înregistrate de actele jurisdicționale internaționale în ordinea juridică internă, inclusiv modalitățile de producere a impactului propriu-zis. Un accent deosebit este pus pe efectul produs de jurisprudența CtEDO la nivel național.

Subiectul ***Modalitățile impactului produs de jurisprudența instanțelor judiciare internaționale asupra sistemelor de drept național*** începe cu opinia cercetătorului Marcelo Torelly[28], precum că abordările tradiționale în privința evaluării impactului dreptului internațional asupra dreptului intern tind să se concentreze asupra problema conformării statului. În această „totul sau nimic" abordare, statele care se conformează hotărârilor instanțelor internaționale sunt înțelese că își converg normele interne cu dreptul internațional, în timp ce statele care nu o fac sunt considerate ca rezistând dreptului internațional. Considerăm că potrivit viziunii descrise, actul jurisdicțional internațional, reprezintă, în principiu, calea de aliniere a ordinii juridice interne cu cea internațională ori chiar comunitară. Însă există și situații în care actul respectiv generează modificări mai întâi în cadrul convențional, ca ulterior cel din urmă să producă schimbări în cadrul normativ intern. Totuși, este de reținut faptul că anume prin „voința" instanțelor internaționale are loc inițierea impactului, prin identificarea unei necorespunderi sau lacune în sistemul de drept național, în vederea înlăturării acesteia. Pe când însăși producerea acestuia ține de „voința" statului reclamat, împotriva cărui este pronunțat actul.

Așadar, diverse jurisdicții internaționale au reușit să producă un impact asupra sistemelor de drept național, având la dispoziția lor, în calitate de instrument primordial, actul jurisdicțional

[28] Torelly M. *From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America.* In: edited by Engstrom P. The Inter-American Human Rights System. Impact Beyond Compliance, Studies of the Americas. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019, p. 115.

emis. Însă modalitățile de producere a unui asemenea impact au fost și sunt la fel de variate. În context, considerăm că hotărârea pronunțată de către Tribunalul militar internațional de la Nürnberg la 30 septembrie și 1 octombrie 1946 a afectat în mod **mijlocit** sistemele de drept național, pornind, în esență, o „reacție în lanț", care a dus la criminalizarea genocidului la nivel național. Hotărârile preliminare ale Curții de la Luxembourg au avut un impact **nemijlocit** asupra ordinii juridice interne, or aceste acte nu au necesitat vreo transpunere de ordin legislativ pentru a produce efectul corespunzător. În cazul speței examinate de Curtea de la Haga, pentru a produce un impact asupra situației existente în interiorul țării, s-a recurs la ajustarea legislației interne, ceea ce reprezintă, în principiu, o modalitate **parțial mijlocită**. Cea din urmă abordare, în mod tradițional, este asumată și de Curtea de la Strasbourg.

Cu referire la ***Specificul impactului hotărârilor clasice ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*** se menționează ideea exprimată în doctrină, precum că, CEDO „a servit drept un catalizator pentru schimbarea legislativă, ce a promovat protecția drepturilor omului la nivel național și, prin aceasta, a asistat la procesul de armonizare a dreptului din domeniul drepturilor omului în Europa"[29]. Amendamentele legislative se realizează adesea în urma unei hotărâri a Curții Europene asupra fondului unei cauze în care statul, care ulterior recurge la modificarea legislației sale interne, a fost parte.

În speța *Loizidou c. Turciei*[30] Curtea de la Strasbourg a apreciat Convenția în calitate de „instrument constituțional al ordinii publice europene". Așadar, hotărârile instanței europene, fiind pronunțate în virtutea acestui instrument prețios, contribuie într-un mod semnificativ la crearea și consolidarea unei veritabile jurisprudențe constituționale în spațiul european, iar aceasta, la rând său, influențează toate sistemele de drept ale statelor-părți.

Așadar, unele state au recurs la modificarea legii sau a practicii lor interne, pentru a o aduce în corespundere cu jurisprudența CtEDO, în urma unor hotărâri asupra anumitor spețe în care statele respective nu erau implicate în calitate de părți. Potrivit cercetătorului Titus Corlățean „[d]octrina explică acest lucru prin faptul că deși statele ca «non-părți», nu sunt «legate» din punct de vedere juridic de hotărârile de condamnare pronunțate, ele totuși sunt obligate să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale conform articolului 1 al Convenției Europene"[31]. Au existat situații în care anumite state și-au amendat legislația națională, astfel încât aceasta să fie în concordanță cu dispozițiile CEDO și jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg, înainte de a deveni părți la acest tratat internațional. Ori, mai neobișnuit,

[29] Harris D.J. and Others. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2018, p. 36.
[30] Cauza *Loizidou c. Turciei*, nr. 15318/89, hotărârea din 23 martie 1995. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920 (vizitat la 23 octombrie 2022).
[31] Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2012, p. 153.

Convenția, împreună cu acquis-ul jurisprudențial al CtEDO, au influențat dreptul național și a unor state non-europene. Conținutul acestui tratat internațional a servit drept sursă de inspirație pentru numeroase acte legislative ale unor state ce anterior au fost colonii ale statelor-părți la Convenție, iar jurisprudența Curții a fost citată în cauze examinate de instanțele naționale ale unor state non-europene.

Așadar, „Convenția exercită o presiune constantă pentru menținerea standardelor privind drepturile omului. O hotărâre a Curții Europene într-o cauză generată de un reclamant individual poate avea impact în cele 47 de jurisdicții naționale membre ale Consiliului Europe”[32]. În RM, la fel, au fost realizate reforme în urma constatării, de către Înalta Curte de Strasbourg, a încălcărilor CEDO, comise de către statul nostru. Îmbunătățirile aduse au vizat diverse domenii, în funcție de încălcările identificate de către instanța europeană.

În sfera jurisprudenței CtEDO au existat situații în care sistemul de drept național reușise să fie supus unor modificări benefice înainte ca să fie pronunțată hotărârea instanței europene, care urma să reflecte o problemă „generatoare” de încălcări ale Convenție și, în consecință, de plângeri în fața jurisdicției europene. În asemenea circumstanțe este destul de dificil de zis care factor, de fapt, a servit drept imbold întru întreprinderea acestora.

În ceea ce privește ***Particularitățile impactului hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național***, este menționat că „[c]rearea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului reflectă, *inter alia*, conștientizarea nevoii de a soluționa problema privind cauzele repetitive, care a servit drept factor la agravarea fenomenului «restanței» Curții de la Strasbourg”[33]. În 2010 autorul român Corneliu Bîrsan a afirmat că „hotărârea pronunțată de jurisdicția europeană relativ recent în cauza *Broniowski* (...) marchează un moment important în dezvoltarea jurisprudenței sale privitoare la aplicarea corelată a dispozițiilor art. 41 și art. 46 din Convenție, prin aceea că instanța europeană înțelege, de această dată, a indica în mod ferm statului în cauză măsuri generale, de natură a conduce la soluționarea pe plan național a litigiilor având același obiect”. Este notabil că în 2011 procedura-pilot a fost codificată de către CtEDO, prin introducerea unui nou articol în Regulamentul său, însă până în prezent CEDO nu conține vreo normă explicită referitoare la procedura-pilot, care i-ar conferi o legitimitate veridică, certă și indubitabilă.

Procedura hotărârii-pilot a fost inițiată într-o multitudine de cauze, ce aveau diverse probleme în centrul preocupărilor lor, precum condițiile de detenție inadecvate, durata excesivă a procedurii și lipsa unui remediu efectiv, neexecutarea îndelungată a hotărârilor judiciare și lipsa unui remediu efectiv, eșecul în reglementarea statutului de rezident, dar și deficiențe ce duceau la

[32] Ibidem, p. 154.
[33] Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale, p. 288.

încălcarea dreptului la protecția proprietății. Acestea au reprezentat, la timpul lor, niște domenii ce necesitau reforme, iar Curtea le-a identificat, determinând și soluțiile potrivite acestora.

RM este unul dintre statele care au experiența participării la o procedură a hotărârii-pilot. La 28 iulie 2009 CtEDO a pronunțat hotărârea-pilot în cauza *Olaru și alții c. Moldovei*[34], iar ulterior Parlamentul, potrivit concluziilor Curții Europene, a adoptat la 21 aprilie 2011 Legea nr. 87[35], prin care a fost instituit un mecanism menit să despăgubească prejudiciul cauzat de durata excesivă a procedurilor judiciare și de executare. Mai târziu, la 15 septembrie 2015, Curtea de la Strasbourg a pronunțat hotărârea sa quasi-pilot în cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*[36], sugerând în textul hotărârii cum să fie rezolvate problemele cauzate de precaritatea condițiilor de detenție în penitenciare. În consecință, au fost adoptate Legea nr. 163 din 20 iulie 2017[37] și Legea nr. 272 din 29 noiembrie 2018[38], prin care a fost introdus un nou remediu preventiv și compensatoriu pentru persoanele afectate de condiții inadecvate de detenție.

În principiu, beneficiari ai procedurii hotărârii-pilot sunt Curtea Europeană, reclamantul vizat în mod nemijlocit în speță, cei implicați în cauzele repetitive și eventualii viitori reclamanți, precum și Comitetul de Miniștri, dar și statul împotriva căruia a fost pronunțată hotărârea-pilot.

Asemenea procedee, specifice procedurii-pilot, precum suspendarea examinării cauzelor repetitive, reluarea examinării acestora sau prelungirea termenilor de punere în aplicare a măsurilor dispuse reprezintă niște instrumente de reglare a procesului de adoptare a măsurilor generale indicate în dispozitivul hotărârii-pilot, favorizând implementarea lor. În timp ce acestea influențează procesul de realizare a măsurilor generale corespunzătoare, impactul veridic asupra sistemelor de drept național este produs prin implementarea nemijlocită de către statul pârât a măsurilor de executare stabilite în dispozitivul hotărârii de tip pilot. Totuși, „hotărârea-pilot reprezintă un remarcabil act jurisdicțional al Înaltei Curți de la Strasbourg, de o natură *sui generis* caracteristică doar acestuia, ce, deși se află abia la început de cale, a reușit să ducă la niște rezultate admirabile, stimulând un veritabil progres în protecția, la nivel național, a drepturilor și libertăților consfințite de Convenție”[39].

---

[34] Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687 (vizitat la 29 august 2021).

[35] Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti. Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.

[36] Cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, nr. 11353/06, hotărârea din 15 septembrie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341 (vizitat la 7 martie 2023).

[37] Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 163 din 20 iulie 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 364-370.

[38] Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte legislative. Nr. 272 din 29 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 462-466.

[39] Șiman C. *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*..., p. 165.

În ***Concluziile la Capitolul 4*** se conchide că diverse instanțe judiciare internaționale posedă capacitatea de a produce un impact asupra sistemelor de drept național. Fiecare din ele cumva a reușit să influențeze „climatul" juridic național și, reieșind din modelele descrise *supra*, a produs efectul dat prin varii modalități. Indiferent de modalitatea aleasă, însăși eficacitatea actului jurisdicțional internațional rezidă în impactul produs. În timp ce Tribunalului de la Nürnberg deja a reușit să producă un impact asupra sistemului de drept național al RM, este notabil că odată cu aderarea la UE va fi necesară implementarea hotărârilor preliminare ale Curții de la Luxemburg care consacră principiul aplicării directe a dreptului UE și cel al supremației dreptului UE. Adițional, conchidem ca fiind judicioasă instituirea unui sistem transparent de raportare asupra stadiului executării hotărârilor emise de CIJ.

În cazul CtEDO influența asupra ordinii juridice interne are loc, adesea, prin transpunerea concluziilor jurisdicției respective din hotărârile ei de constatare a încălcării în legislația națională. De fapt, „răsunetul" provocat de asemenea hotărâri este cel mai eficient, urmând întreprinderea măsurilor de implementare a constatărilor instanței europene nu doar de către statul împotriva cărui este emisă hotărârea, ci și de alte țări care își cunosc problemele din cadrul propriului sistem de drept, fie ele sau nu semnatare ale CEDO. Eficacitatea acestui procedeu este măsurabilă atât în cazul hotărârilor clasice ale Curții Europene, cât și în eventualitatea aplicării procedurii hotărârii-pilot. În situația aplicării procedurii-pilot, legătura de cauzalitate dintre concluziile acestei instanțe și acțiunile întreprinse de către stat este considerabil mai vizibilă. Întru sporirea eficacității hotărârilor clasice ale instanței europene, ar fi necesară instituirea unor proceduri de examinare mai promptă a cauzelor. Or se întâmplă ca măsurile de remediere a încălcării să fie întreprinse până la pronunțarea unei asemenea hotărâri și, într-o astfel de conjunctură, este destul de dificil de atribuit meritul actului jurisdicțional respectiv.

Procedura hotărârii-pilot a fost inițiată într-o mulțime de cauze, ce vizau varii probleme de natură sistemică sau structurală. O bună parte din state au înregistrat niște progrese semnificative după emiterea hotărârilor-pilot, întrucât au urmat diverse reforme legislative în multe dintre țările vizate. Așadar, efectul benefic al procedurii hotărârii-pilot asupra sistemelor de drept național este indubitabil, fără a neglija avantajele pronunțării hotărârilor quasi-pilot, care „prezic" emiterea unor hotărâri-pilot, în cazul desconsiderării celor dintâi menționate.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În teza de doctor ne-am propus să demonstrăm capacitatea jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și să evidențiem elementele care permit exercitarea acestei influențe. Respectiv, investigația desfășurată ne permite să **concluzionăm** următoarele:

1. Literatura de specialitate și practica de zi cu zi ne demonstrează că domeniul jurisdicției internaționale este pe cât de vast, pe atât de complex. Aceasta se datorează varietății de instanțe internaționale cu diverse competențe, care determină nu doar sfera de activitate a acestora, ci și specificul actelor jurisdicționale pronunțate. În timp ce instanțele internaționale și actele emise trezesc interes, în mediul academic și cel al profesioniștilor mai puțin se discută despre influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național, în calitate de element reformator. Însă acesta se prezintă a fi un aspect destul de important, astfel fiind testată eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, inclusiv la nivel național.

2. Eficiența jurisprudenței internaționale se „construiește" în baza efectelor produse de ea, cum ar fi forța obligatorie și autoritatea, natura declarativă ori cea indicativă, dar și caracterul reparatoriu sau cel preventiv al hotărârilor judiciare internaționale. Fiecare din acestea contribuie la eficacitatea actelor jurisdicționale internaționale, chiar și în sistemul de drept național.

3. În pofida consacrării forței obligatorii a hotărârilor judiciare internaționale în textele tratatelor internaționale care „guvernează" activitatea jurisdicțiilor internaționale, unele state desconsideră obligativitatea, dar și autoritatea jurisprudenței internaționale. Prin asemenea atitudini nu sunt desființate efectele respective, iar instrumentele destinate impulsionării executării hotărârilor judiciare internaționale trebuie utilizate într-o manieră judicioasă.

4. Evidențiem specificitatea jurisdicțiilor internaționale, unele în raport cu altele, manifestată, bunăoară, prin inexistența unei practici uniforme cu referire la aplicarea sau neaplicarea principiului subsidiarității de către instanțele judiciare internaționale, conferind statelor vizate o marjă de apreciere diferențiată în capacitate ori incapacitatea lor a de a alege măsurile de executare, prin atribuirea unei naturi declarative sau indicative lor.

5. Există caracteristici destul de comune în rândul actelor jurisdicționale internaționale, precum efectul reparatoriu și cel preventiv, care adesea rezultă din aceeași hotărâre. Natura reparatorie a actelor respective reprezintă un „punct de intersecție" între Dreptul Contenciosului Internațional și Dreptul Răspunderii Internaționale, din moment ce o hotărâre judiciară internațională poate servi drept fundament pentru tragerea la răspundere internațională a statului.

6. Cu toate acestea, cunoașterea efectelor jurisprudenței internaționale nu este tocmai suficientă, esențială fiind și aprofundarea în aspectele de ordin procedural, care, de asemenea, fac să fie posibilă exercitarea unei influențe de către actele jurisdicționale internaționale. Respectiv, însuși procesul de executare a actelor jurisdicționale internaționale s-a dovedit a fi, în egală

măsură, important în contextul studiului desfășurat, precum și elementele sale cheie, privite în mod individual, *id est*: măsurile de executare, mecanismul de supraveghere a executării actelor jurisdicționale internaționale, și instrumentele de impulsionare a procesului în cauză. Or anume elementele date, formând în cumul procesul de executare, îi asigură funcționalitatea acestuia, dar și eficacitatea jurisprudenței internaționale. Diversitatea măsurilor realizate de state este indubitabilă, iar activitatea de supraveghere este specifică în cazul fiecărei jurisdicții, ca și natura instrumentelor îndreptate spre impulsionarea implementării actelor jurisdicționale internaționale.

7. Este notabilă reglementarea atât completă, cât și complexă a procesului de executare a hotărârilor și deciziilor CtEDO, făcând abstracție de posibilele riscuri aferente conferirii rolului de monitorizare unui organism politic, și anume Comitetului de Miniștri. Însă, dacă organul decizional și executiv al CoE întotdeauna va adopta o poziție în favoarea ocrotirii drepturilor fundamentale, atunci motive de îngrijorare în privința potențialelor pericole vor fi lipsite de orice temei. Așadar, ține de fiecare stat membru al CoE să depună toate eforturile necesare întru prevalarea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale atunci când se întrunește Comitetul de Miniștri. Doar în așa manieră va fi sporită influența hotărârilor Curții de la Strasbourg asupra sistemelor de drept național.

8. Varii instanțe judiciare internaționale au reușit să producă un impact asupra sistemelor de drept național, acesta fiind realizat prin diverse modalități, fie ea mijlocită, nemijlocită sau parțial mijlocită. Notăm că unele instanțe internaționale, precum Tribunalul de la Nürnberg sau Curtea de la Strasbourg, deja au reușit să producă un impact asupra ordinii juridice interne a RM prin intermediul jurisprudenței lor, iar Curtea de la Luxemburg va avea această posibilitate odată cu aderarea statului nostru la UE.

9. Abordând îndeosebi jurisprudența Înaltei Curți de la Strasbourg, accentuăm că toate actele jurisdicționale pronunțate de Curte sunt valoroase. Un rol deosebit îl joacă hotărârile de constatare a încălcării emise de către CtEDO, or anume ele impulsionează progresul în materia drepturilor omului și libertăților fundamentale, acolo unde acest lucru este necesar. În urma pronunțării unor asemenea acte jurisdicționale statele vizate, în virtutea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene, întreprind măsurile individuale și generale potrivite pentru a implementa concluziile acestei instanțe internaționale. Măsurile de ordin individual nu sunt lipsite de importanță, dar totuși măsurile de ordin general au un efect mai puternic, provocând un adevărat „ecou” în cadrul sistemului de drept național. Modificarea legislației, a practicii administrative ori judiciare naționale, difuzarea jurisprudenței instanței europene în sistemul intern sau ameliorarea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare reprezintă niște exemple relevante întru demonstrarea ponderii semnificative a măsurilor generale, or aceste acțiuni nu se limitează la situația individuală a unei persoane, ci influențează „soarta” unei întregi comunități.

10. Asemenea măsuri, mai ales legislative, pot fi realizate atât în temeiul unor hotărâri clasice de constatare a încălcării, cât și în eventualitatea pronunțării unor hotărâri quasi-pilot sau de tip pilot de către Curtea de la Strasbourg. În timp ce uneori nu este chiar în afara oricărui dubiu legătura de cauzalitate dintre o hotărâre tradițională a instanței europene și reforma întreprinsă de către statul vizat, în eventualitatea aplicării procedurii-pilot raportul dintre cauză și efect este destul de evident, indicația jurisdicției europene din dispozitivul hotărârii-pilot fiind cea supusă executării. Marele merit al CtEDO rezidă în stimularea unui progres în ordinea juridică internă a statelor semnatare ale CEDO în materia respectivă. Mai mult decât atât, jurisprudența instanței europene a stabilit niște standarde esențiale în sfera drepturilor fundamentale de care țin cont și alte state, nu doar cele vizate de hotărârile jurisdicției europene. Aceasta este o parte importantă din menirea oricărei instanțe internaționale, stabilirea unor anumite standarde prin intermediul practicii sale judiciare, întru generarea unor evoluții pozitive în ordinea juridică existentă, inclusiv la nivel național.

Nu în ultimul rând, în baza investigației desfășurate, apreciem ca fiind oportună înaintarea următoarelor **recomandări**:

1. În eventualitatea atribuirii competenței de supraveghere a executării actelor jurisdicționale internaționale unui organism politic, ar fi oportună prioritizarea delegării unor reprezentanți inițiați în domeniul dreptului pentru participarea la exercițiul respectiv.

2. Întru îmbunătățirea mecanismului de impulsionare a implementării actelor jurisdicționale pronunțate de CIJ, estimăm ca fiind necesară excluderea dreptului de veto al membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, cel puțin în aplicarea art. 94 § 2 din Carta ONU.

3. Îmbunătățirea mecanismului instituit în baza articolului 46 §§ 4 și 5 din CEDO poate avea loc prin preluarea modelului prevăzut de articolul 260 § 2 din TFUE.

4. Considerăm ca fiind judicioasă instituirea unui sistem transparent de raportare în privința gradului de executare a hotărârilor pronunțate de CIJ.

5. În vederea majorării eficacității hotărârilor clasice ale CtEDO, sugerăm instituirea unor procedee de examinare mai promptă a cauzelor deferite acesteia, ținând cont de existența scenariului întreprinderii măsurilor de remediere a încălcării până la emiterea hotărârii.

Spre final, conchidem că jurisprudența internațională are capacitatea de a influența sistemele de drept național, iar progresele înregistrate sunt vizibile, fiind posibile în virtutea elementelor descrise *supra*. Rămâne de văzut în ce direcție vom fi în continuare îndrumați de către instanțele judiciare internaționale prin intermediul actelor judiciare pronunțate de către acestea.

BIBLIOGRAFIE

Literatura de specialitate:

1. Aurescu B. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. București: ALL Beck, 2005. 377 p.
2. Corlățean T. *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Universul Juridic, 2012. 363 p.
3. Harris D.J. and Others. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2018. 986 p.
4. Giorgetti C. *What Happens after a Judgment is Given? Judgment Compliance and the Performance of International Courts and Tribunals*. In: The Performance of International Courts and Tribunals, Cambridge: Cambridge University Press, 2018. pp. 324-350.
5. Greer S. *et al*. *Human Rights in the Council of Europe and the European Union. Achievements, Trends and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 510 p.
6. Rodríguez-Pinzón D., Martin C. *The Inter-American human rights system: selected examples of its supervisory work*. In: edited by Joseph S. and McBeth A. Research Handbook on International Human Rights Law, 2010. pp. 353-387.
7. Sârcu D. *Actul jurisdicțional internațional*. Chișinău: Elan Poligraf, 2013. 330 p.
8. Sârcu D., **Șiman C.** *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48). pp. 9-12.
9. Sârcu D. et al. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP USM, 2008. 289 p.
10. Schabas W.A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1308 p.
11. Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 1589 p.
12. Schneider J. *The execution of judgments of the European and Inter-American Courts of Human Rights*. In: Cadernos de Direito 14(26), January - June 2014. pp. 7-25.
13. Ssenyonjo M. *Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987–2018)*. In: International Human Rights Law Review, Volume 7: Issue 1, 19 June 2018. pp. 1-42.
14. **Șiman C.** *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale. pp. 288-291.
15. **Șiman C.** *Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național*. În: coord. ed. Grama M. Rezumatele tezelor de master. Anii de studii: 2016-2018, Chișinău: CEP USM, 2018. pp. 153-166.

16. **Șiman C.** *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57). pp. 33-36.
17. Torelly M. *From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America.* In: edited by Engstrom P. The Inter-American Human Rights System. Impact Beyond Compliance, Studies of the Americas. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019. pp. 115-141.
18. Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. Routledge, 2017. 253 p.

Instrumente juridice și jurisprudență:

19. Carta Organizației Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. Disponibil: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text
20. Cauza *Ilaşcu şi alţii c. Moldovei şi Rusiei*, nr. 48787/99, hotărârea din 8 iulie 2004. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886
21. Cauza *Loizidou c. Turciei*, nr. 15318/89, hotărârea din 23 martie 1995. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920
22. Cauza *Olaru și alții c. Moldovei* , nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07, hotărârea din 28 iulie 2009. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687
23. Cauza *Shishanov c. Republicii Moldova*, nr. 11353/06, hotărârea din 15 septembrie 2015. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157341
24. Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 23 mai 1969. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
25. Legea Republicii Moldova privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătoreşti. Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.
26. Legea Republicii Moldova privind modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 163 din 20 iulie 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 364-370.
27. Legea Republicii Moldova pentru modificarea unor acte legislative. Nr. 272 din 29 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 462-466.
28. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO

Alte surse oficiale:

29. Proiectul de Articole privind Răspunderea Statelor pentru Faptele Internaționale Ilicite (cu Comentarii), adoptat de către Comisia de Drept Internațional la cea de-a 53-a sesiune, în 2001.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Articole în reviste științifice:

1. Sârcu D., Șiman C. *Măsurile întreprinse de state în procesul executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2019, nr. 1(48), pp. 9-12.
2. Șiman C. *Conturarea procedurii hotărârii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului de-a lungul timpului*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), Seria Științe sociale, pp. 288-291.
3. Sârcu D., Șiman C. *Marja de apreciere a statelor în procesul de executare a hotărârilor curților internaționale în domeniul drepturilor omului.* În: Revista Institutului Național al Justiției, 2020, nr. 3(54), pp. 7-10.
4. Șiman C. *Supravegherea executării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2(57), pp. 33-36.
5. Șiman C. *Respectarea forței obligatorii a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.* În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.8(148), Seria Științe sociale, pp. 229-233.

Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări științifice:

1. Șiman C. *The Effectiveness of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure in the Republic of Moldova*. In: The Collection of Scientific Reports of the The Legal Scientific-Practical International Conference *Legal Activity. Reforming Legislation and Public Institutions. Achievements, Problems and Prospects*, held in Ukraine on 30 May 2019, Kiev: ArtEk, 2019, pp. 55-56.
2. Șiman C. *Rolul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg în codificarea crimei de genocid.* În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", USM, 7-8 noiembrie 2019, Științe juridice și economice, Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 30-33.
3. Șiman C. *State Responsibility for Human Rights Violations*. In: The Collection of Scientific Reports of the The Legal Scientific-Practical International Conference *Legal Activity. Human Rights, Democracy, Justice: Problems, Achievements, Prospects*, held in Ukraine on 10 December 2020, Kiev: ArtEk, 2020, pp. 61-63.

ADNOTARE

Șiman Corina, „Influența jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național". Teză de doctor în drept. Școala Doctorală Științe Juridice și Economice a Universității de Stat din Moldova. Chișinău, 2024

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie. Rezultatele cercetării sunt reflectate în 14 publicații științifice, dintre care 8 articole și comunicări științifice au fost publicate pe parcursul studiilor doctorale.

Cuvinte-cheie: Instanțe internaționale, jurisprudență internațională, acte jurisdicționale internaționale, efectele jurisprudenței internaționale, procesul de executare, impactul jurisprudenței.

Scopul tezei: Scopul tezei îl constituie dezvăluirea influenței exercitate asupra sistemelor de drept național de către instanțele internaționale prin intermediul actelor jurisdicționale pronunțate, precum și a elementelor care permit realizarea acesteia.

Obiectivele cercetării: Prezenta teză are în calitate de obiective studiul conceptului și efectelor jurisprudenței internaționale, procesului de executare a actelor jurisdicționale internaționale, esenței impactului produs de jurisprudența internațională asupra sistemelor de drept național.

Noutatea şi originalitatea științifică a tezei: Doctrina autohtonă încă nu a reușit să pună în valoare subiectul influenței jurisprudenței internaționale asupra sistemelor de drept național și, în această ordine de idei, se atestă o lacună în literatura de specialitate. Adițional, accentuăm că maniera de abordare a acestei teme, din optică structurală, reprezintă o noutate în sine.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: Demonstrarea capacității jurisprudenței internaționale de a influența sistemele de drept național și evidențierea elementelor care permit exercitarea acestei influențe, ceea ce contribuie la înțelegerea potențialului jurisdicțiilor internaționale de a genera modificări sistemice sau structurale la nivel național. Valorificarea acestui potențial duce la dezvoltarea armonioasă a sistemelor de drept național și conformarea acestora cu standardele internaționale existente.

Semnificația teoretică a tezei: Subiectul influenței exercitate de jurisprudența internațională asupra ordinii juridice interne, mai ales după cum a fost abordată și structurată în prezentul demers științific, în principiu, nu a fost valorificat pe măsură întregului său potențial. O asemenea lucrare ar fi utilă și interesantă în mediul academic, cu precădere pentru cercetătorii din sfera Dreptului Internațional Public și, în mod special, Dreptului Contenciosului Internațional.

Valoarea aplicativă a tezei: Tema tezei este relevantă pentru practicienii din statele influențate de jurisprudența internațională, inclusiv pentru cei din Republica Moldova, date fiind reformele întreprinse în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele științifice ale cercetării urmează a fi valorificate în mediul academic și utilizate de specialiștii din sfera respectivă.

ANNOTATION

Șiman Corina, „The Influence of the International Case Law on the National Legal Systems". PhD in Law Thesis. Doctoral School of Legal and Economic Sciences of Moldova State University. Chișinău, 2024

The structure of the thesis: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography. The results of the research are reflected in 14 scientific publications, of which 8 scientific articles and papers were published during doctoral studies.

Keywords: International courts, international case law, international judicial acts, the effects of the international case law, execution process, the impact of case law.

The purpose of the thesis: The purpose of the thesis is the unfolding of the influence exerted on the national legal systems by the international courts through the delivered judicial acts and of the elements that allow it to be carried out.

The objectives of the research: This thesis aims the study of the concept and effects of international case law, the execution process of international judicial acts, the essence of the impact produced by the international case law on national legal systems.

The novelty and the scientific originality of the thesis: The local doctrine has not yet managed to valorize the subject of the influence of international case law on the national legal systems and, in this regard, there is a gap in the specialized literature. In addition, we emphasize that the manner of approaching this topic, from a structural perspective, is a novelty itself.

The result obtained that contribute to the solving of an important scientific problem: Demonstrating the capacity of international case law to influence national legal systems and highlighting the elements that allow the exercise of this influence, which contributes to the understanding of the potential of international jurisdictions to generate systemic or structural changes at the national level. Harnessing this potential leads to the harmonious development of national legal systems and their compliance with the existing international standards.

The theoretical significance of the thesis: The subject of the influence exerted by international case law on the domestic legal order, especially as it was approached and structured in the present scientific endeavour, in principle, was not valorized to its full potential. Such a work would be useful and interesting in the academic environment, especially for researchers in the field of Public International Law and, in particular, of International Litigation Law.

The applicative value of the thesis: The topic of the thesis is relevant for practitioners from states influenced by international case law, including those from the Republic of Moldova, given the reforms undertaken following the judgments of the European Court of Human Rights.

The implementation of scientific results: The scientific results of the research are to be harnessed in the academic environment and used by specialists in the respective field.

АННОТАЦИЯ

Шиман Корина, „Влияние международной юриспруденции на национальные правовые системы". Диссертация на соискание научной степени доктора права. Докторальная Школа Юридических и Экономических Наук Государственного Университета Молдовы. Кишинэу, 2024

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография. Результаты исследований отражены в 14 научных публикациях, из них 8 научных статей и докладов опубликованы во время докторантуры.

Ключевые слова: Международные суды, международная юриспруденция, международные судебные акты, эффекты международной юриспруденции, исполнительный процесс, воздействие юриспруденции.

Цель диссертации: Целью диссертации является раскрытие влияния, оказываемого на национальные правовые системы международными судами посредством вынесенных судебных актов, а также элементов которые позволяют этого достичь.

Задачи исследования: Данная диссертация направлена на изучение понятия и эффектов международной юриспруденции, процесса исполнения международных судебных актов, сущности воздействия международной юриспруденции на национальные правовые системы.

Научная новизна и оригинальность диссертации: В отечественной доктрине пока не удалось выделить тему влияния международной юриспруденции на национальные правовые системы и, в этом порядке идей, есть пробел в специализированной литературе. Кроме того, мы подчеркиваем что сам подход к этой теме, со структурной точки зрения, является новизной.

Полученный результат, способствующий решению важной научной проблемы: Демонстрация способности международной юриспруденции влиять на национальные правовые системы и выделение элементов, которые позволяют осуществлять это влияние, что способствует пониманию потенциала международных юрисдикций для создания системных или структурных изменений на национальном уровне. Использование этого потенциала ведет к гармоничному развитию национальных правовых систем и их соответствию существующим международным стандартам.

Теоретическое значение диссертации: Тема влияния международной юриспруденции на отечественный правопорядок, особенно в том виде в каком она была поставлена и структурирована в настоящей научной работе, в принципе не была раскрыта в полной мере. Такая работа была бы полезна и интересна в академической среде, особенно для исследователей в области Международного Публичного Права и, в частности, Международного Права Судопроизводства.

Практическая значимость диссертации: Тема диссертации актуальна для практиков из государств, находящихся под влиянием международной юриспруденции, в том числе из Республики Молдова, учитывая реформы предпринятые по решениям Европейского Суда по Правам Человека.

Имплементация научных результатов: Научные результаты исследования подлежат использованию в академической среде и использованию специалистами в соответствующей области.

ȘIMAN CORINA

INFLUENȚA JURISPRUDENȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA SISTEMELOR DE DREPT NAȚIONAL

SPECIALITATEA 552.08
DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 08.05.2024.

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 25 ex.

Coli de tipar.: 2,1.

Comanda nr. 61/24.

Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova
mun. Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, MD 2009